

LEDA

LEKSIKOGRAFER
I DANMARK

LEDA-Nyt nr. 75 – marts 2023

ISSN 1603-7006 Redigeret af Asgerd Gudiksen og Malene Nellemann Madsen

Meddelelser fra bestyrelsen	s. 2
Indkaldelse til medlemsmøde	s. 3
Indkaldelse til generalforsamlingen 3. maj	s. 4
Sven Tarp: Fremtidens leksikografi: Farvel til ordbøger og goddag til ...?	s. 5
Henrik Gottlieb: Det danske bidrag til anglicisme-databasen GLAD: Om definitioner, lemmasektion og balancegangen mellem intuition, ordbøger og korpora	s. 15
Kend din leksikograf	s. 27
Kort nyt fra den leksikografiske verden	s. 31

Medlemsmøde

**Det Centrale Ordregister – det leksikografiske modstykke
til Det Centrale Personregister**

*Peter Juel Henriksen
Dansk Sprognævn*

Torsdag den 23. marts kl. 15

Se nærmere side 3

Meddelelser fra bestyrelsen

Kontingentindbetaling til LEDA i 2023

Fristen for indbetaling af kontingent for 2023 er senest **18. marts 2023**, og kontingentet er stadig **150 kr.**

Betaling kan ske via netbank til LEDA's konto i AL-Bank:

Reg.nr.: 5301

Kontonr.: 0275666

Ved overførsel fra udlandet:

SWIFT-BIC: ALBADKKK

IBAN: DK1453010000275666

Husk kontingentbetaling for NFL betales direkte til NFL

Vi minder om at et eventuelt medlemskontingent til NFL fra 2020 betales direkte til NFL, og ikke længere gennem LEDA. Kontingentet betales direkte på NFL's hjemmeside:

https://nordisk-leksikografi.com/bli_medlem-2.html.

Imellem hvert nyhedsbrev lægges nyheder på vores hjemmeside: <http://leksikografer.dk>.

LEDA-Nyt udgives af Foreningen af Leksikografer i Danmark (LEDA) og udkommer to gange om året.

LEDA-Nyt udsendes fast til LEDAs medlemmer, og ældre numre af tidsskriftet kan desuden downloades fra LEDAs hjemmeside (www.leksikografer.dk).

Bidrag til næste nyhedsbrev sendes til formanden inden 1. oktober 2023.

Dette nummer er redigeret af Asgerd Gudiksen og Malene Nellemann Madsen.

LEDA er en forening der fungerer som forum for praktisk og videnskabeligt ordbogsarbejde og ledes af en bestyrelse, som frem til næste generalforsamling består af:

Asgerd Gudiksen (Ømålsordbogen, NorS, Københavns Universitet), formand, gudik@hum.ku.dk

Ida Elisabeth Mørch (lex.dk), kasserer, leksikografer@gmail.com

Malene Nellemann Madsen (Ordbogen A/S), mum@ordbogen.com

Patrick Leroyer (Center for leksikografi, Aarhus Universitet), pl@cc.au.dk

Mette-Marie Møller Svendsen (Jysk Ordbog, Peter Skautrup Centret, Aarhus Universitet), mms@cc.au.dk

Susanne Lervad (Center for Tekstilforskning, Saxo, Københavns Universitet), npf698@hum.ku.dk

Henrik Køhler Simonsen (MSC, Copenhagen Business School), hks.msc@cbs.dk

CVR: 37588997

Kontingent for medlemskab af Foreningen af Leksikografer i Danmark (LEDA) 150,- DKK

Kontingentet kan indbetales via netbank: reg.nr. 5301 konto 0275666.

Henvendelse vedrørende indmeldelse og adresseændring sker til foreningens kasserer. Øvrige henvendelser rettes til formanden.

Medlemsmøde

Peter Juel Henriksen
Dansk Sprognævn

Det Centrale Ordregister – det leksikografiske modstykke til Det Centrale Personregister

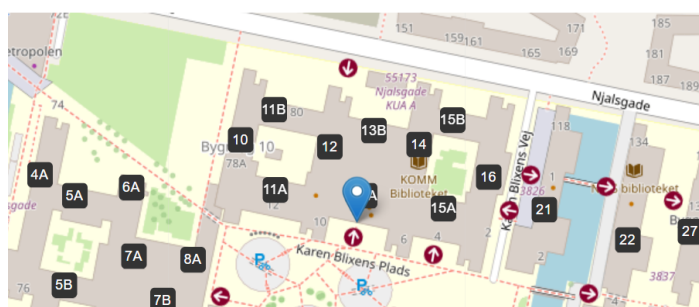
Dette foredrag præsenterer Det Centrale Ordregister (COR). Registeret forsyner ethvert dansk lemma med et unikt COR-id, efter det samme princip som CPR-numrene udpeger de danske borgere. Foredraget giver et indblik i COR-registerets formelle design og leksikografiske principper, registerets praktiske anvendelser og – ikke mindst – dets forventede virkninger i den danske sprogteknologiske industri. Frem for alt vil COR gøre det lettere at sammenlægge uafhængige korpora samt at søge information om de enkelte ordforekomster (fx udtale, betydning, PoS, emneklassifikation osv.) i danske ordbøger og databaser der er (gjort) COR-kompatible. Til slut præsenterer vi CLINK, programmet der kan COR-annotere din tekst.

Torsdag den 23. marts kl. 15-17

Københavns Universitet Amager, Karen Blixens plads 8

Lokale 11A.1.07 (gå ind ved blå pil)

Alle er velkomne. Der vil blive serveret kaffe og te i pausen.

Indkaldelse til generalforsamling 2023 i LEDA

Torsdag den 3. maj kl. 17.00.

Dagsorden ifølge vedtægterne:

1. Valg af dirigent og referent.
2. Formanden aflægger beretning.
3. Kassereren fremlægger det reviderede regnskab.
4. Fastsættelse af kontingent.
5. Valg af to bestyrelsesmedlemmer og en suppleant. På valg er bestyrelsesmedlemmerne Ida Elisabeth Mørch (indvalgt 2017) og Malene Nellesmann Madsen (indvalgt 2019) samt suppleant Henrik Køhler Simonsen (indvalgt 2020, ekstraordinært for et år).
6. Valg af revisor og revisorsuppleant. På valg er Christian Becker-Christensen og Anita Ågerup Jervelund.
7. Forslag.
8. Eventuelt.

Ad 4. Fastsættelse af kontingent. Bestyrelsen foreslår uændret kontingent, dvs. 150 kr. pr år.

Ad 5. Alle de tre bestyrelsesmedlemmer på valg er villige til genvalg. Hvis man er interesseret i at indgå i bestyrelsen, kan man melde sig på forhånd til formanden, Asgerd Gudiksen, på gudik@hum.ku.dk, eller ved selve generalforsamlingen.

Spisning

Efter generalforsamling vil der være mulighed for at spise sammen med de andre LEDA-medlemmer på en nærliggende restaurant for egen regning. Tilmelding senest den **2. maj kl. 16** til Asgerd Gudiksen på gudik@hum.ku.dk.

Inden generalforsamlingen er der som sædvanligt medlemsmøde 15-17. I år er det Alex Speed Kjeldsen med foredraget *Sammen vækker vi dig til live! Om det genoptagne arbejde med Bornholmsk Ordbog*.

Fremtidens leksikografi: Farvel til ordbøger og goddag til ...?

Sven Tarp

Leksikografi som kulturel praksis er under pres. Nye disruptive teknologier har revet tæppet væk under den forretningsmodel, som i store træk har finansieret ordbogsproduktion i over hundrede år. Statsfinansierede projekter og en enlig svale i H.C. Andersens fødeby er de danske undtagelser, der bekræfter reglen. Situationen i resten af Europa er ikke bedre, snarere tværtimod. Forlag efter forlag drejer nøglen om. Nye oplag af trykte ordbøger er ved at blive en sjældenhed, i Danmark, Europa og andre steder. Hundredvis af leksikografer har søgt andre græsgange.

De mange digitale ordbøger, der befolker internettet og de forskellige apps, er med få opmuntrende undtagelser enten kopier af ældre ordbøger, der langsomt bedages, eller nye produkter, der er fremtryllet af it-specialister uden behørig leksikografisk ekspertise. Samtidig tyr mange potentielle brugere til alternative kilder, når de løber ind i problemer, som ordbøger traditionelt giver svar på. Oversættelsesprogrammer, internet, skriveassistenter og forskellige slags apps er blandt de mest omsværmede.

Kun den blinde kan ikke se, at både ordbøger og leksikografien som sådan befinder sig i noget, der har konturer af en eksistenskrise.

Tiden er inde til refleksion

På en Euralex-kongres på tærsklen til det nye årtusinde spurgte Grefenstette (1998), om der stadig vil være leksikografer i år 3000. I det nye årtusendes andet årti fik han svar af Macmillans daværende chefredaktør Michael Rundell (2012): *Ja, der vil stadig være leksikografer, men de vil ikke længere udføre det samme arbejde.* Et årti senere – midt i en hæsblesende teknologisk revolution – kan man nøgternt konstatere, at ikke kun deres arbejde, men også resultatet af dette arbejde, ikke længere vil være det samme.

I det perspektiv er der ingen grund til pessimisme. Men det kræver nytænkning og selvansagelse. Det kræver mod til at handle uden frygt for at begå fejl. Og det kræver fremfor alt historisk sans, for som så mange andre gange er historien den bedste lærebog. I sit klassiske værk om Latinamerikas åreladning skriver den uruguayanske forfatter Eduardo Galeano (1977: 14):

Historien er en profet med blikket vendt bagud: på grundlag af det, der var, og imod det, der skete, forudsiger den, hvad der vil komme.

Det første fremadrettede spørgsmål med blikket vendt bagud kan gøre ondt: Hvad er leksikografi?

Indtil nu har leksikografer – undertegnede indbefattet – betragtet vores disciplin som noget, der handler om ordbøger og lignende opslagsværker. Om det er et udtryk for kollektiv amnesi eller blot skyldes mangel på historisk perspektivering, skal være usagt. To kendsgerninger trænger sig umiddelbart på. For det første er ordet *leksikografi* græsk og betyder oprindeligt *at skrive om ordforrådet* (selv om det senere har fået en bredere betydning). For det andet var de første europæiske leksikografer græske skrivere, som i det 5. århundrede f.v.t. indsatte forklarende glosser i håndskrevne kopier af værker af Homer og andre klassiske forfattere. Disse glosser blev senere samlet i glossarer af de lærde på det

berømte bibliotek i Alexandria, der blev grundlagt i det 3. århundrede f.v.t. Glossarerne var til at begynde med intimt forbundet med konkrete bøger, idet de forklarede ord blev anført i den rækkefølge, hvori de optrådte i disse bøger. De var prototypen på de egentlige ordbøger, der snart efter med alfabetet som våben gjorde sig fri af de snærende bånd til bestemte værker og stod frem for verden med fem store nyskabelser:

1. *Bogform*: et selvstændigt værk, som tillader opslag uafhængigt af den konkrete kontekst, hvor brugerne oplever informationsbehov.
2. *Lemma*: en kanonisk ordform, der repræsenterer alle bøjede former af et bestemt ord.
3. *Makrostruktur*: lemmaernes rækkefølge og indbyrdes relationer.
4. *Artikel*: helheden af et lemma plus dets tilordnede leksikografiske data.
5. *Mikrostruktur*: rækkefølgen af og relationerne mellem alle data tilordnet et lemma.

I dag udfordrer disruptive teknologier alle disse grundlæggende kendetegn ved en ordbog. Men indtil for nylig har det været en succeshistorie.

Tusindårig sejrsgang

Da tvangsægteskabet med de klassiske værker af Homer & Co blev ophævet, slap enorme kræfter fri. Et produkt med umådeligt udviklingspotentiale trådte ind på scenen. I næsten to årtusinder gik det sin sejrsgang som informationskilde og kulturklenodie. Med trykkekunsten som baggrund gav renæssancen, oplysningstiden og industrialiseringen en både kvantitativ og kvalitativ impuls til ordbogsproduktionen. Sande mesterværker blev til i den periode.

Ordbogen havde sin uomtvistelige andel i udvikling og normalisering af nationalsprogene, international handel og (beklageligvis) kolonisering, kulturel og uddannelsesmæssig opblomstring og et langt osv. Ordbogen blev også en forretning. Forlag på forlag blev grundlagt med dette formål og tjente ofte styrtende med penge. Leksikografer blev kendte og velansete personligheder og i nogle tilfælde berømtheder på tværs af landegrænserne.

I samme periode brød den europæiske ordbog med sin oprindelige lingvistiske ramme – herunder den traditionelle betydning af ordet *leksikografi*. Ordbogsformen med de fem nævnte kendetegn var simpelthen så smidig og vellykket, at mange af det 18. og 19. århundredes store skikkelser kastede sig over den, når de ville oplyse deres samtidige og formidle den nyeste viden. Den engelske økonom Malachy Postlethwayt skrev direkte, at han havde valgt ordbogen med dens alfabetiske struktur som det bedst egnede til at samle den viden, som ellers var spredt over et stort antal skrifter, og dermed bidrage til at styrke handlen og det britiske imperium som sådan. Den spanske finansminister José Canga Argüelles anførte allerede i titlen på sin ordbog, at hans hensigt var at uddanne ministeriets embedsmænd i tidens liberale ånd, mens Diderot og d'Alembert ikke uden grund kaldte deres store encyklopædi for en *Ordbog om videnskab, kunst og håndværk*.

I en tid, hvor universiteterne var for de få og privilegerede, kunne mere end én autodidakt fra ydmyge kår, hvoraf nogle endte som kendte videnskabsmænd, takke ordbogen for deres skæbne; cf. Layton (1965). Inden for nogle discipliner, ikke mindst økonomi, var ordbogen i en lang periode, helt op i det 20. århundrede, den mest prestigefyldte måde at publicere de nyeste forskningsresultater på; cf. Besomi (2011).

Ikke alt var en dans på roser

Med tiden voksede behovet for at presse mere og mere ind i ordbøgerne, både flere lemmaer og flere data til de enkelte lemmaer. Det trykte ordbogsformat blev udfordret. En foretrukken løsning var kondensering. Unaturligt sprog med amputerede sætninger, forkortelser og symboler gjorde i stigende grad livet surt for ordbogsbrugerne. En løsning blev besværliggjort af en snigende *leksikografisk fremmedgørelse*, som fortrængte, at et opslag i en ordbog i sit væsen udgør en relation mellem to mennesker, en leksikograf og en bruger, og ikke en relation mellem et menneske og en ting (ordbog). De første leksikografer havde en intuitiv fornemmelse for dette. De kendte som regel en del af deres brugerkreds personligt og udarbejdede deres ordbøger for at give svar på de problemer, som de observerede.

Efterhånden som oplagene voksede, svandt denne andel og endte med at blive forsvindende lille. Leksikograferne vidste, at der et sted i den anden ende var nogle brugere. Men hvem disse brugere var, hvad der karakteriserede dem, hvilke behov de havde, hvornår de brugte ordbøgerne, og hvilke problemer de havde i den forbindelse, var for de fleste stort set lige så ukendt som den mørke side af månen.

Fremmedgørelsen nåede så absurde højder, at den tyske leksikograf Herbert Ernst Wiegand (1977) uden omsvøb betegnede brugeren som *den velkendte ukendte*. Det blev startskuddet på en syndflod af brugerundersøgelser, hvoraf kun et fåtal trængte ind til problemets kerne. I de år var devisen, at brugerne skulle tilegne sig ordbogskultur og opslagsfærdigheder for at kunne benytte leksikografernes værker. Den kondenserede ordbogsartikel med unaturligt sprog blev kun langsomt løsnat op med de engelske lørnerordbøger som nogle af frontkæmperne. Et brugervenligt ordbogsdesign, der indbyder til intuitiv konsultation uden at stille urealistiske krav til brugerne, var endnu ikke på dagsordenen.

Den disruptive teknologis indtog

Det var i den situation, at nye disruptive teknologier ramte leksikografien som en kødhammer. Ordbøgerne flygtede i stigende tal fra det papir, der havde bundet dem sammen siden lertavlernes og papyrussens dage. Fra at være kendisser blev leksikografer lige så anonyme som de ingeniører, der designer folks biler. Forlagene anede ikke, hvilket ben de skulle stå på, og gik på pension, før de havde fundet deres arvtagere. En virksomhed som Ordbogen A/S er et ensomt monument over fordums storhed. Men hvor længe endnu?

De første digitale ordbøger var hovedsagelig kopier af deres trykte forgængere, der tydeligvis ikke følte sig hjemme i de nye omgivelser. Eller også var de ordbøger, der blev bragt til verden af it-jonglører uden tilstrækkelig leksikografisk tyngde. Sådan måtte det nu engang være tiden taget i betragtning. Lidt efter lidt rettede de sig til og blev mere brugsorienterede. De to ender nærmede sig hinanden som udtryk for et uomgængeligt *interdisciplinært samarbejde*. Men det var langt hen ad vejen et samarbejde, der udtrykte sig om en *sum* af det, som leksikografer og it-eksperter gjorde i forvejen. Det var med andre ord *lineær innovation*.

Hvad der er behov for som modspil til de nye teknologier, er *disruptiv innovation*, dvs. en *syntese* af de to parters viden og kunnen. Disruptiv innovation forudsætter en radikal ny tilgang til et fagområde. I leksikografien indebærer det ikke kun nye metoder og teknikker til at forbedre kompilationsprocessen og bedre former for præsentation af ordbøger til deres respektive målgrupper. Det involverer fremfor alt helt nye produkter, hvor leksikografien går op i en højere enhed med den nyeste teknologi. Det fører os direkte tilbage til spørgsmålet

om, hvad leksikografi er.

Hvor blev glosserne af?

Glosserne er af mange blevet skrevet ud af historien som et overstået kapitel. Intet kunne være mere forkert. Tarp og Gouws (2019) har vist, hvordan traditionen med at sætte forklarende glosser ind i tekster fortsatte, ikke kun efter fremkomsten af ordbøger, men også efter trykkekunstens indtog i 1400-tallet, da skriverens håndskrevne kopiering i sagens natur blev overflødig. Herefter finder glosserne ligesom ordbøgerne nye udtryk og vinder indpas i forskellige genrer i form af fodnoter, noteringer i margenen og tekstbokse, ikke mindst i lærebøger.

Figur 1 viser et uddrag af en lærebog i spansk fra 1970'erne, hvor en række glosser er grupperet i en tekstboks og struktureret efter deres placering i teksten. Der er ikke benyttet grammatiske termer til at angive ordklasse og køn, ligesom det reflektive verbum *se venden* er gengivet i den flekterede form, hvori det optræder. Denne elegante overgangsform mellem klassiske glosser og de første glossarer inviterer til en superhurtig konsultation, der tillader de sprogstuderende på begyndertrin at rette hele opmærksomheden mod den spanske tekst. Alt dette fremmer utvivlsomt læringen og er udtryk for didaktisk fingerspitzengefühl.

39 Latinoamérica En el siglo XVI los españoles empezaron a conquistar y a colonizar América. Gran parte de este continente fue una colonia española durante más de tres siglos. Por esto hoy se habla español en 20 países. Los españoles también conquistaron la mayor parte del sur de los Estados Unidos, territorio que perteneció a México hasta el siglo pasado. El Brasil fue una colonia portuguesa y hoy se habla portugués allí. El Ecuador Este país se llama así porque está situado en el Ecuador, en el oeste del continente sudamericano. Tiene una superficie de unos 300.000 kilómetros cuadrados. Tiene unos seis millones de habitantes. La capital del Ecuador es Quito. Tiene medio millón de habitantes.	Sólo un 10% de los habitantes del Ecuador son blancos, un 40% son indios y un 50% mestizos. Alrededor de un 35% de la población adulta son analfabetos. Los principales productos que exporte el Ecuador son plátanos, café y cacao. El Ecuador exporta también, cada año, más de cuatro millones de sombreros de Panamá. Casi todos se venden a los Estados Unidos. <i>en el siglo XVI i det 16. årh.</i> <i>conquistar erobre</i> <i>colonizar befolke, kolonisere</i> <i>el continente kontinentet</i> <i>fue (præt. af ser) var</i> <i>la colonia kolonien</i> <i>los Estados Unidos USA</i> <i>el territorio området</i> <i>pertenecer tilhøre</i> <i>el Brasil Brasilien</i> <i>el portugués portugisisk</i> <i>así således</i> <i>estar situado være</i> <i>beliggende</i> <i>el Ecuador Ækvator</i>	<i>sudamericano sydamerikansk</i> <i>la superficie overfladen</i> <i>el kilómetro cuadrado</i> <i>kvadratkilometeren</i> <i>la población befolkningen</i> <i>el indio indianeren</i> <i>el mestizo mestitsen (afkom af en hvid og en indianer)</i> <i>alrededor de omkring</i> <i>el analfabeto analfaberen</i> <i>el principal producto</i> <i>det vigtigste produkt</i> <i>el cacao kakaoen</i> <i>el sombrero hatten</i> <i>se venden sælges</i>
---	---	--

Figur 1. Uddrag af lærebog i spansk (Håkanson et al. 1977)

Hvor besynderligt det end kan virke, nævnes den moderne brug af glosser stort set ikke i den leksikografiske litteratur. Uden for den egentlige leksikografi findes der tilsyneladende heller ingen systematiske analyser af fænomenet, kun sporadiske delstudier, der diskuterer, hvordan glosserne anvendes i konkrete værker. Men som det fremgår af Figur 2, er det højst sandsynligt kun et spørgsmål om tid, før der kommer andre boller på suppen.

Når en læser aktiverer den knap, som misvisende kaldes *ordbog*, bliver et antal ord i teksten markeret med blå. Ved et klik på et af disse ord, f.eks. *prognose*, popper et vindue op med en kort *Collins Cobuild*-inspireret definition, der hjælper læseren med at forstå teksten uden at lade sig forstyrre af en lang konsultationsproces. Som det kan ses, er der også en snert af dataoverlæs, der viser vanetænkningens magt. Lemmaet *prognose* er i dette tilfælde helt

overflødig, da det allerede forekommer markeret i teksten og integreret i definitionen. Slettes det, er det tilbageværende intet andet end en *moderne leksikografisk glosse*, der er strippet for alle de fem klassiske kendetegn ved en ordbog. Den nye teknologi har vakt skrivers tusindårige ånd til live i en mere elegant fremtoning. Hvor glosserne i gamle dage

altid var synlige og undertiden kunne virke forstyrrende, er det i dag op til læserne selv at aktivere dem efter behov. DR Nyheder er langt fra den eneste virksomhed, der er begyndt at bruge denne teknik til at hjælpe deres læsere.

Figur 2. Uddrag af tekst fra DR Nyheder

Figur 1 og 2 fortæller os også en anden sandhed. Hverken i sin oprindelse, sin semantik eller sin praktiske udformning går leksikografi først og fremmest ud på at *beskrive* ordforrådet. Den går derimod ud på at *skrive om* ordene for at hjælpe brugere med at løse det ene eller andet problem. I begge figurer er kun de ord forklaret, som forfatterne anser for vanskelige eller ukendte for deres læsere. Alle andre ord er ubeskrevet land i den konkrete kontekst.

Nye typer produkter

Skrivning af tekster på modersmål og fremmedsprog sker stadig oftere på computere, tabletter og mobiltelefoner. Samtidig kan man mange steder konstatere en forringelse af skriftsproget, særligt blandt de yngre generationer. Dette kræver selvsagt nye didaktiske metoder, som kan motivere elever og studerende på en ny måde. Det virker derfor logisk at starte netop der, hvor folk skriver, dvs. på de nævnte apparater. I stedet for at være *passive skriveredskaber* kan disse – ved at integrere *veldesignede skriveassistenter* – forvandles til *aktive værktøjer*, der interagerer med brugerne og deres skriftsprog.

Der findes efterhånden et større antal skriveassistenter, som er meget forskellige med hensyn til specifikt formål, funktionaliteter og design. Vi vil her kort se på to forskellige slags. Figur 3 viser en af funktionaliteterne i *Write Assistant*, som blev lanceret af Ordbogen A/S. En spansk modersmålstalende er ved at skrive en tekst på engelsk og mangler så et ord for at fortsætte. I stedet skriver han eller hun det spanske ord *cerrado*, hvorefter skriveassistenten automatisk lister en række ækvivalenter i den statistisk mest sandsynlige rækkefølge. Den spanske bruger kender ikke ordet *sealed* og klikker derfor på det for åbne et vindue med definitioner, der automatisk er uploadet fra den database, som understøtter den netop publicerede *Diccionario Digital del Español*.

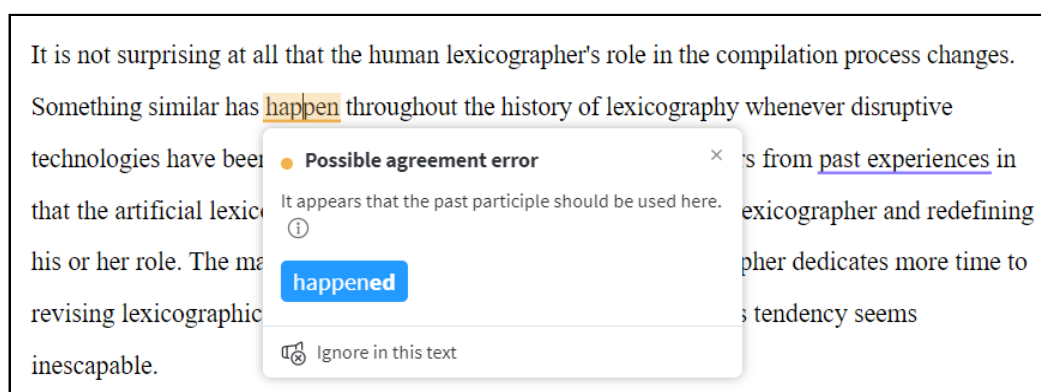
The safe box is cerrado	VERB: seal, seals, sealed, sealing
closed	> cerrar algo, por ejemplo un sobre...
close	> cerrar algo y colocar un precinto como medida de...
enclosed	> cerrar algo, por ejemplo un contenedor, una puerta..
sealed >	> cerrar algo de forma hermética para que no entre...
shut	> colocar un sello oficial en algo...
static	> confirmar algo, por ejemplo un acuerdo, un...
	> determinar el futuro de alguien o de algo...
	> freír algo a temperatura muy alta y por un espacio...
	> cazar focas...

Figur 3. Write Assistant med ækvivalenter og forklaringer

Vi har her et eksempel på, hvordan leksikografien halter bagefter teknologien. Brugeren bliver gelinde og med et enkelt klik ledt frem til et vindue, hvor han eller hun forventer at få et svar. Desværre er de fleste definitioner afkortet til kun én linje for at kunne ses i vinduet på samme tid, hvad der betyder, at brugerne er nødt til at klikke videre for at få den fulde forklaring. Denne erfaring fik Fuertes-Olivera og Tarp (2020) til at konkludere, at *leksikografer bør i fremtiden overveje at inkludere både korte (én linje) og længere definitioner i deres databaser, hvis disse har til formål at understøtte skriveassistenter som Write Assistant*. Samme konklusion nåede Tarp (2022b) frem til, da han analyserede en ny metode til automatisk at vende bilingvale ordbøger uden tab af semantik.

AI-baserede skriveassistenter og maskinoversættere

Ovenfor så vi, hvordan *Write Assistant* anvender traditionelle leksikografiske data som ækvivalenter og definitioner. Imidlertid findes der også skriveassistenter, som ikke alene benytter disse typer data, men også helt nye glosse-lignende leksikografiske data. Det drejer sig om værktøjer som *Grammarly*, *ProWritingAid*, *LanguageTool*, *Ginger* og *DeepL Write*, der alle bygger på AI-drevne sprogmodeller.

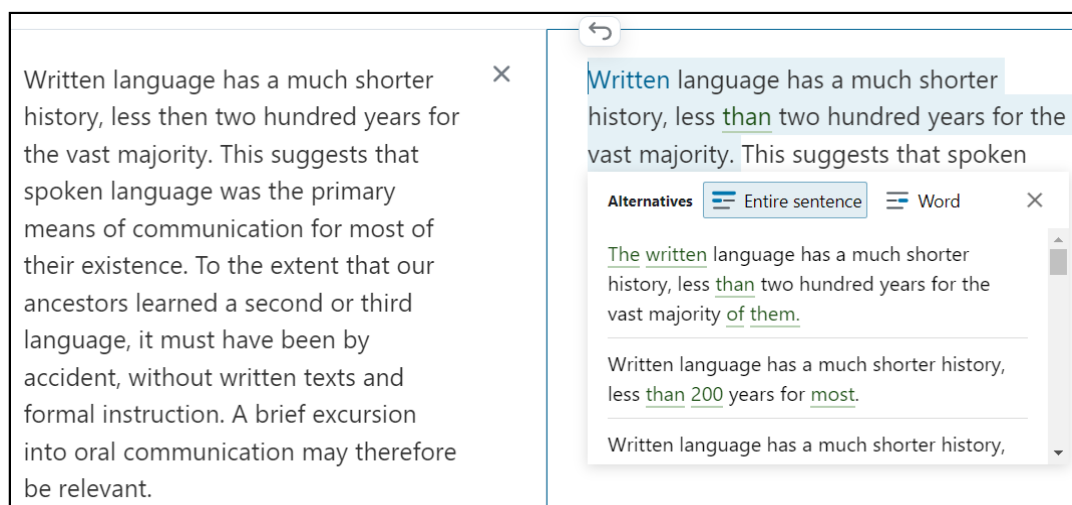

Figur 4. Pop-up-vindue med forklaring og alternativ forslag i LanguageTool

Figur 4 viser et pop-up-vindue fra *LanguageTool*, efter at en bruger har indsat en tekst og klikket på et markeret ord. De to tekster i vinduet, som forklarer problemets art – *Possible agreement error* – og mulige løsning – *It appears that the past participle should be used here* – er ikke genereret af en kunstig intelligens, men af et menneske af kød og blod. Men hvilket menneske? Det burde oplagt være en leksikograf. Man kan selvfølgelig indvende, at det ikke er, hvad leksikografer plejer at lave. Det er naturligvis rigtigt. Det er dog atter værd at erindre, at leksikografi oprindeligt betød at *skrive om ordforrådet*, hvad der jo helt klart er tilfældet her. Samtidig må man ikke glemme Michael Rundells profeti om, at leksikografer i

år 3000 ikke vil lave helt det samme som deres kolleger i dag. Leksikografer kan derfor lige så godt køre sig i stilling allerede i dag og indgå i det nødvendige interdisciplinære samarbejde. Det er både en forskningsmæssig og praktisk opgave, som vil kræve, at den traditionelle lemma-baserede leksikografiske database suppleres af en problem-baseret database. På med vanterne!

De mest avancerede skriveassistenter tilbyder i dag ikke kun ændringer af enkeltord, men også omformulering af hele sætninger. Det er dejligt nemt, men også en stor udfordring, der ikke kan sige sig fri for store risici. Den første store hurdle er, at der mangler definitioner af de foreslåede ord og vendinger. Man kan ikke forvente, at alle brugere kender betydningen af alle disse, især ikke hvis de har et andet modersmål end det pågældende sprog. Risikoen er, at de blot klikker på de foreslåede ord uden at ane, hvad de egentlig skriver. Det kan få ubehagelige følger for dem selv, hvis kommunikationen har formel karakter. Og det hjælper dem helt sikkert ikke med at udvikle deres egne skrivefærdigheder.

Figur 5. Pop-up-vindue med rettelser i DeepL Write

Udfordringen og den latente risiko bliver kun større, når skriveassistenterne er trænet til at omformulere hele sætninger. Figur 5 viser et eksempel, hvor den netop lancerede *DeepL Write* tilbyder hele 20 alternative sætninger, hvis brugeren ellers har tålmodighed til at scrolle hele vejen ned. En analyse af en række AI-baserede skriveassistenter viser, at denne udfordring meget ligner problemet med de nye AI-drevne chatbots, som studerende og andre benytter sig af til at skrive essays om emner, som de ikke er velbevandrede i, og hvor de ofte ikke har nogen dybere forståelse af det, som chatbotten skriver. Med god grund betegner den nordamerikanske lingvist og samfundsrevser Noam Chomsky (2023) brugen af disse værktøjer som *en måde at undgå læring på*.

Til chatbots og skriveassistenter kan man også føje automatiske maskinoversættere som *Google Translate* og *DeepL Translator*, der i stigende grad bruges til at kommunikere på tværs af sprogene. Heller ikke her er brugerne altid klædt tilstrækkeligt godt på til at bedømme og blåstemple deres egne tekster, når de er oversat til et fremmedsprog. Alle disse værktøjer er uhyre nyttige, ingen tvivl om det! Men det kræver en god dosis ekspertise og kritisk sans at håndtere dem rigtigt. At gå i lag med dem uden de rette forudsætninger svarer i store træk til at sætte en chauffør med stort kørekort til at styre et rumskib.

I skriveassistenternes tilfælde vil det givetvis tage noget tid at udvikle software, der kan

forklare betydningen af de omformulerede sætninger, som den kunstige intelligens spontant genererer. Men det er ubetinget en udfordring, som man ikke kan vende ryggen til, hvis en yderligere svækkelse af skriftsproget skal undgås. En midlertidig afhjælpning af problemet kunne være at udvikle software, der kan identificere de enkelte ords konkrete betydning i en given kontekst. Det kunne også være relevant at bruge konstruktive vink og tips til at motivere brugerne, så de gør en indsats for at forstå den tekst, som skriveassistenten foreslår. Det kunne sågar være en mulighed at tilbyde automatisk oversættelse til brugerens modersmål, når der skrives på et andet sprog. Under alle omstændigheder er hele spørgsmålet et presserende forskningstema. Det er en opgave, hvor leksikografisk forskning og tænkning ud af boksen vil være både en selvfølge og et must.

To slags læring

Inden for sprogdidaktik opererer man traditionelt med to slags læring, nemlig tilsigtet og utilsigtet læring. *Tilsigtet læring* kan defineres som det egentlige formål med det, man laver, når man er midt i en læringsproces, mens *utilsigtet læring* er et velkomment biprodukt, der især viser sig ved læsning af tekster på det pågældende sprog. Den nyeste teknologi har nu gjort disse to begreber relevante for leksikografien. Tarp (2022a) har påvist, hvordan et velgennemtænkt leksikografisk produkt kan skabe betingelserne for utilsigtet læring i forbindelse med både læsning og skrivning, samtidig med at det åbner op for tilsigtet læring. Det går kort fortalt ud på at sikre, at læsning og skrivning kan foregå, uden at brugerens flow og fokus på teksten afbrydes af forstyrrende og tidskrævende opslag i ordbøger og lignende. Netop muligheden for at klikke på et ord og umiddelbart få en *forklarende glosse* uden videre dikkedarer er det, der skal til for at skabe de rette betingelser. Ønsker brugeren så at vide mere og gå i dybden med en problemstilling (tilsigtet læring), kan et klik på en særlig knap give adgang til *yderligere relevante data*, herunder en *traditionel ordbogsartikel*.

Denne ide passer som fod i hose til en iagttagelse af den engelske leksikograf Hilary Nesi (2015), som bemærker, at de fleste mennesker sædvanligvis er i gang med noget andet, når de får brug for at slå op i ordbøger. Eftersom dette er tilfældet, har ordbogsbrugere som regel behov for et hurtigt og nemt svar på deres problemer, så de kan fortsætte det, som de var i gang med. Fremtidens leksikografiske produkter må designes i denne ånd, hvormed vilkårene for utilsigtet læring også vil blive opfyldt. Disse produkter bør desuden give adgang til uddybende og supplerende data, hvad der også kan understøtte tilsigtet læring.

Den integrerede ordbog, som vinder frem i disse år og kan aktiveres med et enkelt klik direkte i en tekst, udgør utvivlsomt et fremskridt. Men den er ikke desto mindre som en elefant i en glasbutik uden den nødvendige elegance og fornemmelse for brugernes forskellige behov. Som sådan repræsenterer den lineær innovation, hvor der er behov for en disruptiv tilgang.

Fremtidens leksikografi

For at vende tilbage til spørgsmålet i artiklens overskrift er det forfatterens overbevisning, at ordbøger stadig vil være efterspurgt og derfor eksistere, i hvert fald en rum tid endnu. Men de vil ikke stå alene, og det er derfor nødvendigt at definere, hvad termen *leksikografi* egentlig dækker over. Som Galeano sagde, må man for at forudsige, hvad der vil komme, vende blikket bagud, ikke alene for at bygge på det, der var, men også imod noget af det, som skete. I den forstand er der en smuk fortælling om leksikografiens fødsel og udvikling, men også om en lang periode, hvor disciplinen vendte det blinde øje til sit alter ego, glosserne.

På grundlag af en analyse af det historiske skisma mellem *glossografi* og *dictionografi* har Tarp og Gouws (2023) derfor foreslået, at leksikografiens genstandsområde omdefineres. Det bør ikke kun omfatte ordbøger, men også moderne gloser og andre typer leksikografiske data, der er integreret i skriveassistenter, læseassistenter, maskinoversættere, lærings-apps og andet højteknologisk habengut. Nutidens leksikografer må deltage i udformningen af disse digitale værktøjer. Deres opgave er ikke kun at integrere traditionelle leksikografiske datatyper i dem (lineær innovation). Den er i endnu højere grad at udvikle helt nye leksikografiske datatyper og produkter i tæt samarbejde med it-eksperter og programmører. Modernisering af leksikografien betyder, at dens udøvere ikke længere bør fokusere på ordbøger, men på *leksikografiske databaser*. Et nøgternt blik på virkeligheden viser, at leksikografiens kerneprodukter i stigende omfang ikke er ordbøger, men databaser fyldt med *leksikografiske data*, som kan præsenteres til brugerne i form af ordbøger *eller* integreret i digitale værktøjer som de ovenfor nævnte. Fremtidens leksikografiske databaser skal tilpasses disse værktøjer, og ikke den anden vej rundt. Det betyder for eksempel, at definitioner skal struktureres, så de begynder med en kort del, der kan præsenteres for sig selv, og efter behov efterfølges af en længere og uddybende del.

Men leksikografer må også være klar til at påtage sig helt nye opgaver, der er dikteret af en teknologi, der til stadighed udvikler sig og byder på nye og overraskende muligheder. En af disse opgaver kunne, som vi så ovenfor, være at skrive små forklaringer for at fremme den gode kommunikation mellem de digitale værktøjer og deres brugere. En anden kunne være at træne AI-baserede sprogmodeller med leksikografisk og andet materiale for at øge deres performance og kvalitet. En tredje opgave kunne ... Som det populært hedder:
Kun fantasien sætter grænser!

Litteratur

- Besomi, D. (ed.) 2011. *Crises and Cycles in Economic Dictionaries and Encyclopaedias*. London: Routledge.
- Canga-Argüelles, J. 1826-27. *Diccionario de hacienda para el uso de los encargados de la suprema dirección de ella*. London: Imprenta española de M. Calero.
- Chomsky, N. 2023. Noam Chomsky on ChatGPT: It's 'Basically High-Tech Plagiarism' and 'a Way of Avoiding Learning'. *Open Culture*. 10. februar, 2023.
- Diderot, D. og d'Alembert, J.L.R. (red.). 1751-1780. *Encyclopédie, ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*. Tome 1-35. Paris: Briasson.
- Fuertes-Olivera, P.A. 2023. *Diccionario Digital del Español*. Diesgital.com.
- Fuertes-Olivera, P.A. og S. Tarp. 2020. A Window to the Future: Proposal for a Lexicography-assisted Writing Assistant. *Lexicographica*, 36: 257-286.
- Galeano, E. 1977. *Amerikas Åreladning*. København: Finn Suenson Forlag.
- Grefenstette, G. 1998. The Future of Linguistics and Lexicographers: Will there be Lexicographers in the Year 3000? Fontenelle, T., P. Hiligsmann, A. Michiels, A. Moulin og S. Theissen (red.): *Proceedings of the Eighth EURALEX Congress*, 25-41. Liège: University of Liège.
- Håkanson, U., J. Masoliver, H.L. Beck og J. Jensen. 1977. *ESO ES 1. Spansk for begyndere. Tekstbog*. 1. udgave. København: Grafisk Forlag. (2. udgave udgivet af forlaget PRAXIS).
- Layton, D. 1965. Diction and Dictionaries in the Diffusion of Scientific Knowledge: an Aspect of the History of the Popularization of Science in Great Britain. *The British Journal for the History of Science* 2(3): 221-234.

- Nesi, H. 2015. The Demands of Users and the Publishing World: Printed or Online, Free or Paid for? Durkin, P. (ed.): *The Oxford Handbook of Lexicography*, 579-589. Oxford: Oxford University Press.
- Postlethwayt, M. 1774. *The Universal Dictionary of Trade and Commerce*. The Fourth Edition. London: John and Paul Knapton.
- Rundell, M. 2012. The Road to Automated Lexicography: An Editor's Viewpoint. Granger, S. og M. Paquot (red.): *Electronic Lexicography*, 15-30. Oxford: Oxford University Press.
- Tarp, S. 2022a. A Lexicographical Perspective to Intentional and Incidental Learning: Approaching an Old Question from a New Angle. *Lexikos*, 32(2): 203-222.
- Tarp, S. 2022b. Turning Bilingual Lexicography Upside Down: Improving Quality and Productivity with New Methods and Technology. *Lexikos*, 32(1): 66-87.
- Tarp, S. og R.H. Gouws. 2019. Lexicographical Contextualization and Personalization: A New Perspective. *Lexikos*, 29: 250-268.
- Tarp, S. og R.H. Gouws. 2023. A Necessary Redefinition of Lexicography in the Digital Age: Glossography, Dictionography and the Implications for the Future. *Lexikos*, 33. (På vej)
- Wiegand, H.E. 1977. Nachdenken über Wörterbücher. Aktuelle Probleme. Drosdowski, G., H. Henne og H.E. Wiegand. (red.): *Nachdenken über Wörterbücher*, 51-102. Mannheim, Vienna, Zürich: Bibliographisches Institut.

Sven Tarp
Professor, dr.ling.merc.
Center for Leksikografi
Institut for Kommunikation og Kultur
Aarhus Universitet
st@cc.au.dk

Det danske bidrag til anglicisme-databasen GLAD: Om definitioner, lemmaselektion og balancegangen mellem intuition, ordbøger og korpora

Henrik Gottlieb

I denne artikel vil jeg – med fokus på det danske bidrag – præsentere verdens første komparative registrant over anglicismer, GLAD (Global Anglicism Database). Denne database, som har været under opbygning siden 2016 og i løbet af 2023 vil blive offentligt tilgængelig, omfatter nu 21 sprog (3 asiatiske og 18 europæiske), herunder dansk.

GLAD-netværket blev stiftet i 2014 ved en konference i Slovakiet for medlemmer af *The European Society for the Study of English* (ESSE). Formålet med dette uformelle netværk er at kortlægge den engelske indflydelse på sprog verden over (Gottlieb et al. 2018). Som formand for GLAD og ophavsmand til det danske bidrag vil jeg her fortælle dels om det teoretiske fundament for GLAD-projektet, dels om mine erfaringer med indsamling af de over 15.000 danske anglicismer som basen nu rummer, suppleret med to afsnit om hhv. anglicismers (u)synlighed og deres relative sjældenhed.

1) Teorien bag GLAD

I arbejdet med at etablere databasen og dens teoretiske grundlag måtte vi forholde os til en række nyttige, men strengt taget misvisende, (engelske) termer inden for leksikologien, herunder udtryk i forbindelse med låneordsprocesser. Også på dansk har vi fagfolk bidraget til at holde liv i – eller endda fremme – uheldige udtryk. Tabel 1 viser de mest centrale af disse problematiske termer og forklarer hvordan de kan give et skævt billede af virkeligheden. Fx giver den uskyldige betegnelse 'sprogkontakt' indtryk af en gensidig påvirkning – en gensidighed der stort set aldrig findes når dominerende sprog som engelsk er involveret:

Etableret udtryk	Problem	Alternativ	Definition
<i>Låneord</i>	Leveres aldrig tilbage	<i>-isme</i>	Ord fra donorsproget som lokaliseres i modtagersproget
<i>Importord</i>	Ignorerer integrationsprocessen	<i>-isme</i>	Ord fra donorsproget som lokaliseres i modtagersproget
<i>Sprog</i> (som aktør)	Sprog kan ikke handle	<i>Sprogsamfund</i>	Lokalitet eller kulturkreds med samme primærsprog
<i>Sprogkontakt</i>	'Kontakt' er tit énvejs	<i>Sprogpåvirkning</i>	Grad af åbenhed overfor donorsprog
<i>Anglicisme</i>	Bruges tit nedsættende eller kun om synlig påvirkning	<i>Engelskbaserede sprogræk</i>	Fænomener i modtagersproget forårsaget af påvirkning fra engelsk

Tabel 1: Misvisende (men uundgåelige) termer i leksikologien

I denne artikel er det selvsagt termen 'anglicisme' der kan være problematisk, fordi den i visse sprogsamfund – også i Danmark – ofte bruges enten fordømmende eller for snævert. Især blandt almindelige sprogbrugere og -revsere cirkulerer to forskellige opfattelser af begrebet; nogle opfatter anglicismer blot som engelske ord (mis)brugt i fx dansk, mens andre netop ikke tænker på *ord*, men på *afsmitning* fra engelsk, typisk oversættelseslån, når de taler om 'anglicismer'. Det er derfor vigtigt at pointere at vi i GLAD-projektet arbejder med en bred og neutral definition af det trods alt formålstjenlige begreb 'anglicisme', her oversat til dansk:

”Ethvert sprogligt fænomen som enten er (1) overtaget eller afledt fra engelsk, eller (2) udløst eller støttet af engelske modstykker, og som forekommer i énsproget kommunikation i et ikke-anglofont sprogsamfund”.

For at gøre denne rummelige definition nem at arbejde med for alle GLAD-bidragydere, herunder leksikografer og sociolingvister, og for at muliggøre pålidelige sammenligninger af den engelske påvirkning af de undersøgte sprog, har vi i GLAD indført nedenstående strukturelle, semantiske og etymologiske kriterier for anglicismers optagelse i databasen, her med tilfældige danske eksempler:

Strukturelle kriterier

Følgende typer anglicismer optages i GLAD:

- Nye ord eller udtryk *overtaget* direkte fra engelsk (*jazz; lease; you name it*)
- Nye ord eller udtryk *oversat* fra engelsk (*flokimmunitet; ikke i min baghave; rolig nu*)
- Eksisterende ord eller udtryk semantisk *påvirket* af engelsk (*annoncere; omfavne*)

Kodeskift, altså engelske sætningsformede udtryk der ikke er leksikaliserede, optages ikke.

Semantiske og etymologiske kriterier

Engelske proprier samt engelskklingende firma- og produktnavne optages ikke i GLAD, men det gør alle de følgende typer:

- Udtryk baseret på proprier (at *google*)
- Eksotismer uden danske ækvivalenter (*gerrymandering*)
- Lån fra engelsk med ikke-engelske rødder (*bungalow; nachos*)
- Internationalismer med rødder i anglosfæren (*telegraf*)
- Pseudoanglicismer (*aircondition; longjohn; bake-off*)

Da GLAD-databasen ikke er tænkt som en decideret historisk registrant, og for at sikre at kun kendte almensproglige ord og udtryk optages (modsat rene fagtermer), har vi endelig opstillet fire *forekomstkriterier*, hvor minimum de to første skal være opfyldt:

- Det *temporale* kriterie: Anglicismen skal være i brug i en given periode efter år 1900, men må ikke være indlånt i modtagersproget før den franske *anglomanie* i 1700-tallet.
- Det *kognitive* kriterie: Anglicismen skal være kendt i vide kredse af sprogsamfundet.

- Det *statistiske* kriterie: Anglicismen skal forekomme hyppigere end en motiveret grænseværdi i almensproglige korpora eller tekstarkiver.
- Det *leksikografiske* kriterie: Anglicismen skal være optaget i hjemlige ordbøger.

De to sidste forekomstkriterier kan i mange tilfælde – og især for andre sprog end dansk – være svære at opfylde, da tekstkorpora og/eller ordbøger kan være mangelfulde hvad angår repræsentation af anglicismer. Dette kan skyldes anglicismernes relative sjældenhed, hvor fx mange typisk mundtlige anglicismer vil være særdeles fåtallige i (mindre) skriftsproglige korpora. Også ordbogsredaktioners ofte manglende evne eller vilje til at hhv. registrere og medtage (visse typer) anglicismer kan være en årsag til denne underrapportering – som også slår igennem i GLAD-projektet (jf. Tabel 2 nedenfor). Bidragydere for flere af GLADs sprog har fx udtrykt usikkerhed mht. at udpege oversættelseslån – en type der jo ikke umiddelbart viser sin fremmedsproglige inspirationskilde.

2) GLAD i praksis, med dansk som eksempel

I februar 2022 blev databasen tilgængelig for bidragyderne til de involverede sprog. Som det gælder når man sammenligner anglicismeinventaret i traditionelle ordbøger (Gottlieb 2020: 51-63), harmonerer antallet af indførsler for de enkelte sprog i GLAD desværre ikke altid med hidtidig forskning og/eller almindelige antagelser mht. engelskpåvirkning af de respektive sprog – til trods for at vi i GLAD-styringsgruppen har udarbejdet ret præcise retningslinjer for optagelsen af engelskbaserede ord og konstruktioner. Som det fremgår af Tabel 2, er det blandt de repræsenterede europæiske sprog dog – som forventet – de germanske sprog, med dansk i spidsen, som ligger højest mht. antallet af anglicismer:

Alle 21 sprog	Bogstaver indsamlet	Anglicismer
Japansk	A-Z	16.470
Dansk	A-Z	14.648
Nederlandsk	A-Z	7.652
Norsk	A-Z	7.388
Tjekkisk	A-Z	5.956
Koreansk	A-Z	4.690
Italiensk	A-Z	3.507
Spansk	A-Z	3.251
Polsk	A-Z	2.474
Albansk	A-Z	2.118
Russisk	A-Z	2.034

Fransk	A-Z	1.548
Tysk	Ufærdig	1.103
Græsk	Ufærdig	919
Ukrainsk	Ufærdig	731
Cantonesisk	Ufærdig	556
Mandarin (kinesisk)	Ufærdig	364
Catalansk	A-C, O	238
Finsk	A-N	66
Bulgarsk	O	43
Galicisk	O	34

Tabel 2: Sprog repræsenteret i Global Anglicism Database (pr. oktober 2022)

I Tabel 2 er de omfattede sprog opført efter antal indførsler i de enkelte bidrag. Som det ses, har bidragsyderne for visse sprog enten forladt projektet – hvor vi startede med O som prøvebogstav – eller har endnu ikke formået at dække hele alfabetet. At det japanske bidrag rummer flest anglicismer er helt i tråd med den etablerede viden på området (Irwin 2011; Imamura 2018). Men at dansk skulle have flere anglicismer end fx nederlandsk er ingeniende givet. Det høje antal anglicismer i det danske GLAD-bidrag skyldes delvis det omfattende danske datagrundlag. I forhold til mange andre af GLAD-sprogene er dansk nemlig ret godt dækket ind mht. både almene ordbøger, neologismeordbøger, tekstarkiver og -korpora – omend vi mangler tilgængelige korpora med nyere dansk original og oversat litteratur.

En anden årsag til det store antal danske anglicismer i GLAD er den nedenfor skitserede indsamlingsmetode, hvor jeg har kombineret mange tusinde 'håndplukkede' anglicismer med relevante indførsler fra trykte og digitale ordbøger. Min indsamlingsmetode bestod af følgende faser:

1) I perioden 2017-21 noterede jeg i GLADs Excel-skabelon alle danske anglicismer som jeg (via almindelig læsning og lytning) vurderede var indgået i sproget efter 1997, hvor Knud Sørensens store anglicismeordbog (DAD) udkom.

2) Sidst i denne periode gennemgik jeg DAD for egnede kandidater til indførsel i GLAD. Her frasorterede jeg anglicismer der allerede var obsolete før år 1900 samt en lang række proprier, herunder engelske organisationsnavne, jf. principperne for optagelse i GLAD (Gottlieb et al. 2018; Gottlieb 2019).

3) I 2021 gennemgik jeg alle 5.000 opslagsord markeret med 'engelsk' i Nye Ord i Dansk, ligesom jeg foretog diverse kontrolsøgninger i bl.a. Korpus TiDK.

4) I januar 2022, op til den fælles frist for aflevering af bidrag til den foreløbige version af GLAD, tilføjede jeg flere tusind årstal for første belæg ifølge egne optegnelser samt NoiD, ODS og Mediestream. Endvidere fjernede jeg et par hundrede tvivlsomme kandidater fra min Excel-liste – herunder især hvad der ifølge ODS måtte betegnes som tidlige gallicismer eller germanismer.

5) Jeg har siden da tilføjet ca. 500 nye eller nyopdagede anglicismer samt foretaget en række justeringer af de tidligere indførsler. Resultatet er et samlet bidrag til den offentligt tilgængelige version af online-databasen på 15.099 danske anglicismer.

Nedenfor ses et skærmbillede af en kort, tilfældigt valgt sekvens af det danske GLAD-bidrag, hvor alle obligatoriske celler er udfyldt:

kaste under bussen	smide under bussen	throw under the bus		loan translation		verb
kat		cat		semantic loan	spiteful woman	noun
katalog		catalogue		semantic loan	range	noun
katapult		catapult		semantic loan	airplane launch	noun
katastrofefilm		disaster movie		loan translation		noun
ka-tjing!	kaa-ching! katching!	katching!		adapted borrowing		interjection
kattekamp		catfight		loan translation		noun
katten er ude af sækken		cat is out of the bag, the		loan translation		other
kattepote		cat's paw		semantic loan	ocean ripple	noun
kaukasier		Caucasian		semantic loan	white-skinned	noun
kaukasisk		Caucasian		semantic loan	white-skinned	adjective
kavalkade		cavalcade		semantic loan	display	noun
kaviar for hoben	kaviar for den store hob	caviar to the general		loan translation		noun
kazoo		kazoo		unadapted borrowing		noun
k-beauty		K-beauty	Korean	unadapted borrowing		noun
keep calm and carry on!		keep calm and carry on!		unadapted borrowing		interjection
keep it simple!		keep it simple!		unadapted borrowing		interjection
keep up the good work!		keep up the good work!		unadapted borrowing		interjection
keeper		keeper		unadapted borrowing	something last	noun
keeper		keeper		unadapted borrowing	goalie	noun
keeping up appearances		keeping up appearances		unadapted borrowing	prestige	noun
kemi		chemistry		semantic loan	mutual attraction	noun
kende en NP når man VP én		know an NP when you VP one		loan translation		verb
kendt som		known as		loan translation	named	other
kennel		kennel		unadapted borrowing	dog business	noun
keps		cape		adapted borrowing	garment	noun
kernebrændsel		nuclear fuel		loan translation		noun
kerneenergi		nuclear energy		loan translation		noun
kernefamilie		nuclear family		loan translation		noun

Tabel 3: Det danske GLAD-bidrag i 'arbejdsformat'

Tabel 3 viser et lille udsnit af min Excel-arbejdsfil, hvor de fire obligatoriske kolonner er hhv. grundform (kolonne 1), det engelske etymon (kolonne 4), anglicisme-typen (kolonne 6) og ordklasseangivelsen (kolonne 8). I kolonne 7 er angivet definitioner for anglicismer hvis betydning ikke umiddelbart kan afkodes af internationale brugere. Blandt de mange kolonner til højre for kolonne 8 er én med tidligste belæg. Her fremgår det at ældste udtryk i denne sekvens er *kennel* (1900), mens *k-beauty* (2014) er det nyeste.

3) Om danske anglicismer og (manglende) synlighed

I GLAD-projektet inkluderer vi såvel 'synlige' som 'usynlige' anglicismer. Ved anglicismer uden synlig engelsk herkomst kan usynligheden forekomme på seks forskellige niveauer:

- Ortografi: Tilpasset stavemåde (*splejse* [splice]; *dørtræk* [dirt track])
- Semantik: Udvidet betydning (*mus* [mouse]; *abonnere på* [subscribe to])
- Morfologi: Oversættelseslån (*flokimmunitet* [herd immunity])
- Fraseologi: Kalker (*når det kommer til ...* [when it comes to ...])
- Pragmatik: Engelsk-inspirerede ytringer (*Tak for din tid* [Thanks for your time])
- Fonologi: Tilpasset udtale (*database*)

Jeg vil i det følgende give eksempler på afsmitning på tre af disse niveauer.

3.1. Engelsk fraseologisk afsmitning på dansk

Allerede fra midten af 1800-tallet – og længe før der første gang blev skrevet om engelske lån i dansk (Jespersen 1902) – begyndte man i Danmark at gengive engelske flerordsudtryk med tilsvarende danske oversættelser. I Tabel 4 har jeg samlet nogle af disse kalker, som i starten typisk optrådte i danske roman- og avisoversættelser, og som alle er indført i det danske GLAD-bidrag:

Dansk kalke	Engelsk etymon	Ældste danske belæg	Type af artikel
<i>i en nøddeskal</i>	in a nutshell	<i>Fædrelandet</i> , 1850	Afsnit af engelsk roman
<i>hans bedre halvdel</i>	his better half	<i>Fædrelandet</i> , 1852	Afsnit af engelsk føljeton
<i>græde over spildt mælk</i>	cry over spilt milk	<i>Middelfart Avis</i> , 1867	Afsnit af engelsk føljeton
<i>skudt og dræbt</i>	shot and killed	<i>Jyllandsposten</i> , 1878	Nyhed under "Amerikansk"
<i>i fuldt sving</i>	in full swing	<i>Randers Amtsavis</i> , 1886	Udtalelse af den danske vicekonsul i Manchester

Tabel 4: Almindelige danske udtryk skabt som engelske kalker i 1800-tallet

I det danske GLAD-bidrag har jeg indført over tusind sådanne fraseologiske kalker; blandt de nyeste er den klichébeskyldte konstruktion *se ind i*.

3.2. Engelsk semantisk afsmitning på dansk

Fra 'usynlighed' på det fraseologiske niveau vil vi nu komme ind på den lige så usynlige semantiske afsmitning fra engelsk, og jeg vil her nøjes med et enkelt eksempel, termen 'akademiker'. I både de trykte og de elektroniske nyhedsmedier ser vi tit substantivet *akademiker* brugt i den engelske betydning "... a member of a university or college who teaches or does research" (collinsdictionary.com), – altså "universitetsansat", "universitetslærer" eller "forsker", svarende til den nu forældede betegnelse 'lærd'. Jeg blev for alvor opmærksom på denne betydningsudvidelse i følgende fejloversættelse af en replik i TV-serien "Unge Morse", udsendt af DR1 20. juli 2015:

Engelsk replik: ”Henry Portmore. He’s some sort of academic at Pelham now.”

Dansk undertekst: Henry Portmore. Han er akademiker på Pellam [sic] nu.

De to centrale termer i denne fristende, men skæve, oversættelse udgør et par gammelkendte falske venner – og også fejloversættelsen har i længere tid spøgt i de danske nyhedsmedier. Allerede 20. august 1991 kunne man i Berlingske Tidende læse følgende:

... den estiske kunsthistoriker Liivie Künnapu (...) er en af de 80 østeuropæiske kvinder, der for øjeblikket deltager i fælles-europæiske kvindekongres på Aalborg Universitetscenter. I alt er 300 kvindelige akademikere fra 30 europæiske lande med til kongressen ...

Denne ’universitære’ betydning finder vi især i tekster der bygger på et engelsk forlæg. Et eksempel herpå er dette Ritzau-telegram fra 8. september 2022, bragt i danske aviser:

Æresdoktorgraden ved Universitetet i Oslo gives til fremtrædende akademikere, og Jan Skov Pedersen får den for den høje kvalitet af hans forskning indenfor materialevidenskab.

Også i nyheder fra Tyskland støder man på den ’engelske’ betydning, som her i Jydske Vestkysten fra d. 12. februar 2023:

Med sin doktorgrad i jura lever Gauland helt op til medlemsskaren i det, som i begyndelsen på grund af de mange ældre akademikere i rækkerne spøgefuldt blev kaldt professorpartiet.

Men trods sin hyppige tilstedeværelse i nutidigt dansk er denne (eneste) engelske betydning – ”forsker og/eller underviser på et universitet” – stadig ikke registreret i de danske almene ordbøger, skønt både Retskrivningsordbogen og Den Danske Ordbog halvårligt optager nye ord og betydninger:

Kilde	Status	Definition
<i>Retskrivningsordbogen</i> (2012-)	Normativ	person der er uddannet ved en højere læreanstalt
<i>Den Danske Ordbog</i> (1995-)	Overvejende deskriptiv (korpusbaseret)	person som er uddannet (eller studerer) ved en højere læreanstalt
<i>Ordbog over det Danske Sprog</i> (-1955)	Overvejende præskriptiv (bygger på dannet sprogbrug)	person, som studerer ell. har studeret ved et universitet, ell. som har taget studentereksamen.
Storm P.: <i>100 Fluer</i> (1943)	Folkelig (illustreret af to vagabonder)	”Du – hva’ er det at være Akademiker!” ”Det er, naar man har læst sig til, hvad vi andre ved!”

Tabel 5: Danske definitioner af ’akademiker’

Hvor Robert Storm Petersen indførte sin egen uofficielle definition, som mange danskere nok stiltiende vil bifalde, sætter ordbogen.com sig lidet elegant mellem to stole her. Søger man i Dansk/Engelsk en oversættelse af substantivet ’academic’, får man nemlig følgende:

akademiker – Håndværkeren forelskede sig i en akademiker (The craftsman fell in love with an academic)

Konteksteksempler

One Spanish **academic** is looking at the ethics of games. Another scholar wants to explore educational uses for commercial computer games. Still another focuses on women and women's issues in gaming.

Vi ser at oversættelsen ("**akademiker**") af 'academic' er skæv og (formentlig ufrivilligt) kun gengiver den ikke-kanoniserede (engelske) betydning af ordet. Og den tydeligvis konstruerede engelske sætning ("The craftsman fell in love with an academic") afspejler snarere tankeløshed end et ønske om at afspejle nye tendenser i dansk. Bedre går det i det ægte konteksteksempel; her optræder 'academic' selvfølgelig ikke i betydningen 'akademiker', men som 'universitetsforsker' – et endnu mere påfaldende ægtefællevalg for en håndværker.

3.3. Engelsk morfologisk afsmitning på dansk

Det danske GLAD-bidrag indeholder hundredevis af ord der i nyere tid har fået tilføjet en eller flere betydninger fra engelsk, og en række af disse ord – fejlversættelser eller ej – har hurtigt vundet indpas hos mange danske (professionelle) sprogbrugere. I GLAD-projektet forholder vi os iskoldt og deskriptivt til fænomenet, som selvsagt ikke kun vedrører dansk. Men forståeligt nok er mange sprogfolk usikre på hvordan blandt andet denne og andre typer engelskinspireret interferens skal takles. Som det udtrykkes af et af de nye navne bag revisionen af *Retskrivningsordbogen*, leksikografen Anna Sofie Hartling (2021:27):

... det er utilfredsstillende når det ikke er til at få normeringen til at gå op; når fx engelske ord som vi jo låner mange af i dansk, kommer lidt på tværs af danske retskrivningsregler eller krydser uhensigtsmæssigt med betydningen eller udtalen af danske ord.

Et pudsigt eksempel på engelsk morfologisk interferens kunne man læse i bilmagasinet.dk, som under overskriften "Færre til biltræfs" d. 26. maj 2022 bragte en historie jeg her viser et udpluk af. Den engelske flertalsform viser sig faktisk at gøre nytte; det var nemlig ikke kun ved ét træf at deltagerantallet var lavt:

Men mange jyder er tilsyneladende blevet bange for politiets fremfærd, hvilket ses på en faldende interesse for biltræfs, ikke bare i både tuning/stylingmiljøet men også i youngtimer/klassikermiljøet. Blandt andet har det traditionsrige, ugentlige klassikertræf ved Kalø Vig haft synligt færre deltagere i foråret.

Bemærk i øvrigt her den fra tysk indførte pseudoanglicisme *youngtimer* – der betegner biler som ejerne håber snart bliver klassikere, eller – for at bruge en anden pseudoanglicisme – *oldtimere*.

4) Omfanget af engelskpåvirkningen af dansk

Den engelske påvirkning af dansk har (endnu) ikke nået et omfang der nærmer sig den neder- og højtyske gennem det seneste årtusind; som vi så i forrige afsnit, er selv anglicismer nået ind i dansk sprogbrug via tysk, lige fra *smoking* i 1892 til *wellness* i 1998. Men når det drejer sig om den målbare påvirkning fra eksempelvis engelsk, må man skelne mellem følgende størrelser:

- Modtagersprogets anglicisemeforråd (antal tilgængelige ord og udtryk; *typer*)
- Modtagersprogets anglicisemetæthed (andel af den samlede sprogbrug; *tokens*)
- Forekomsthypigheden af en given anglicisme.

I det følgende vil jeg kort skitsere og eksemplificere disse tre facetter af den engelske påvirkning af dansk. Sammenlignet med tysk fremstår engelsk som mindre integreret i dansk, og både hvad angår forråd og tæthed er engelsk stadig mindre dominerende end tysk. Det fremgår af Tabel 6, hvor tallene for anglicismer stammer fra min egen forskning (Gottlieb 2019; 2020; 2021) samt Heidemann Andersen (2020), mens tallene for germanismer – herunder ’usynlige’ lån – bygger på Vibeke Winge (2000):

	Germanismer	Anglicismer
Forråd i dansk	20-25 % (> 50.000 ord og udtryk)	5 % (> 10.000 ord og udtryk)
Tæthed i dansk	15-25 % af løbende ord	0,5-4 % af løbende ord
Status	Typisk fuldt integrerede: Bewußtheit > <i>bevidsthed</i>	Ofte markerede: mindset > <i>mindset</i>

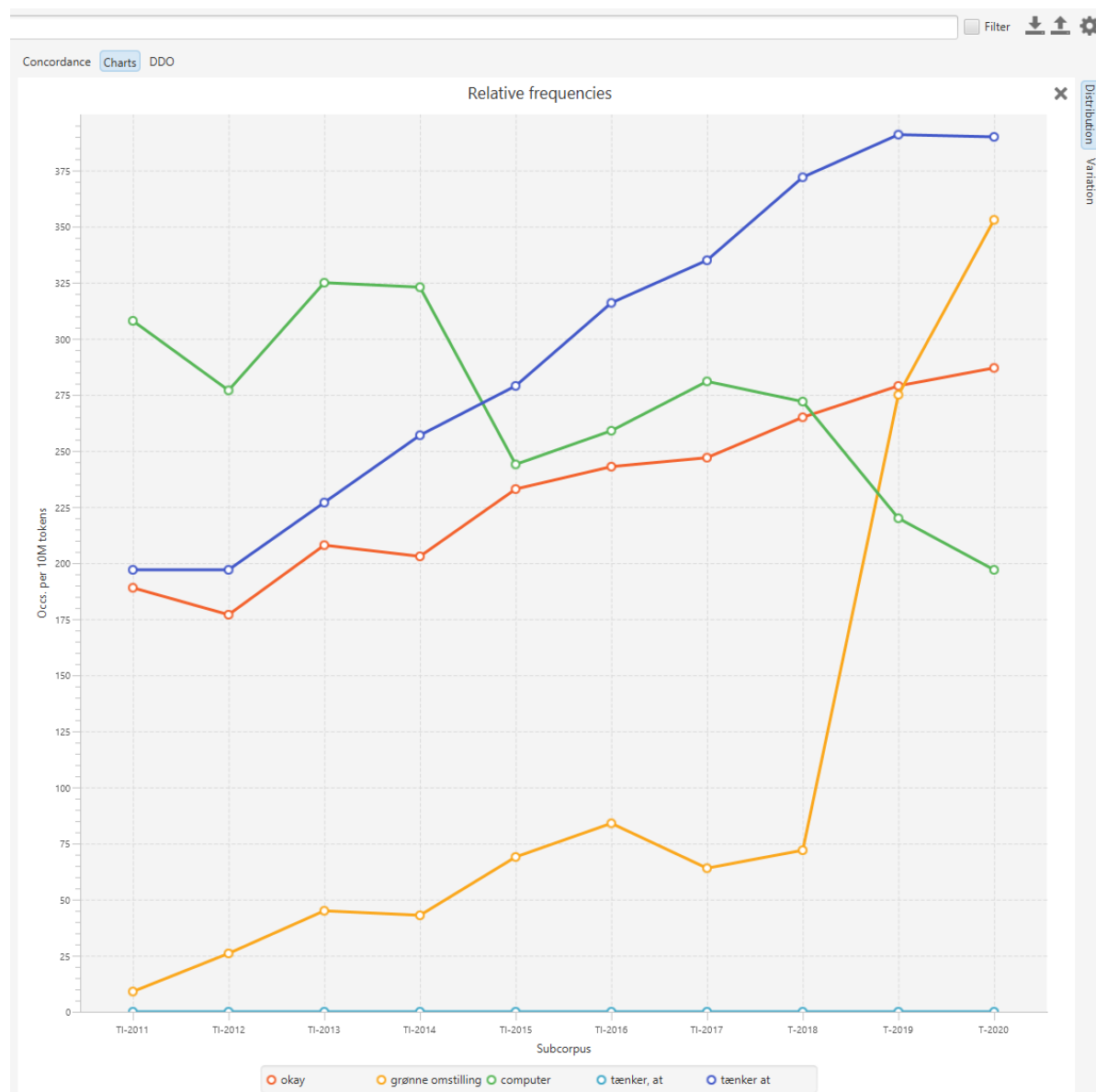
Tabel 6: Germanismer kontra anglicismer i moderne dansk

Inden jeg slutter denne artikel med nogle tal for forekomsthypigheder af ’de samme’ anglicismer i de tre skandinaviske sprog, vil jeg vise den mindre korpusvante læser hvor sjældne mange ord egentlig er. Jeg har til formålet undersøgt hvor hyppigt fire tilfældigt valgte, men meget benyttede, anglicismer, optræder i det danske Korpus TiDK, der rummer ca. 365 millioner løbende ord (Asmussen 2021):

Ord/udtryk	Ordklasse	Engelsk etymon	Type anglicisme	Frekvens 2011-2020
<i>computer</i>	substantiv	computer	direkte lån	20 ppm
<i>okay</i>	interjektion	okay	direkte lån	29 ppm
<i>grøn</i> (omstilling)	adjektiv	green (revolution)	betydningslån	35 ppm
<i>tænke at ...</i>	verbum	think that ...	oversættelseslån	39 ppm

Tabel 7: Fire hyppige engelskbaserede ord og udtryk i dansk tale- og skriftsprog

I figur 1 kan man se udviklingen i disse fire anglicismers hyppighed gennem tiåret 2011-2020:

Figur 1: Fire hyppige danske anglicismers op- og nedture i danske nyhedsmedier 2011-2020

Helt i tråd med at ingen af disse velkendte anglicismer opnår en frekvens på over 40 ppm (milliontedele), må vi indstille os på at opfatte selv nominelt meget lave frekvenstal som acceptable grænseværdier for optagelsen af (nye) ord og udtryk i ordbøger og databaser. I det danske GLAD-bidrag opererer jeg således med en tærskel for optagelse på 0,008 ppm (Gottlieb 2019). At denne værdi ikke er urimeligt lav, bekræftes af tallene i Tabel 8, der viser resultaterne af en korpusbaseret sammenligning af 14 kendte engelskbaserede udtryk i dansk, norsk og svensk, indsamlet i januar 2023 (Gottlieb 2023):

Etymon	GLAD 2023	Dansk				Norsk (bokmål)				Svensk			
		Korpus TiDK (2011-2020) 365 millioner ord			Infomedia 86 mio. artikler a 460 ord = 40 mia. ord	Aviskorpus (1998-2020) 2.127 millioner ord			"22 korpuser" Søgning "i följd och även som förled"			KORP (2002-2022) 243 millioner ord	
Engelsk standardform		2011 ppm	2020 ppm	2011-20 hits	1990-2023 hits ppm	GLAD 2022	hits	ppm	hits	ppm	hits	ppm	
business as usual	business as usual	1,0	2,3	540	19.380	0,48	business as usual	1.143	0,54	business as usual	104	0,43	
shit happens	shit happens	0,1	0,1	42	1.726	0,04	shit happens	84	0,04	shit happens	9	0,04	
worst-case scenario	worst-case scenario *	0,4	0,7	116	5.153	0,13	worst case scenario *	253	0,12	worst case scenario *	20	0,08	
from scratch	fra scratch	0,2	0,3	124	6.259	0,16	fra scratch	443	0,21	från scratch	37	0,15	
(no) free lunch	(ingen/hedder en) gratis frokost	0,0	0,0	13	401	0,01	(ingen/en) gratis lunsj	114	0,05	fri lunch	5	0,02	
side-effect	sideeffekt	0,6	0,8	238	16.839	0,42	sideeffekt	329	0,15	sideeffekt	60	0,25	
address (a problem)	adressere	1,2	4,4	961	90.028	2,25	adressere	1.817	0,85	adressera	669	2,75	
make a difference	gøre en forskel	12,3	18,2	5.305	316.519	7,91	gjøre en forskjell	3.452	1,62	göra skillnad **	1.119	4,60	
(go the) extra mile	(gå en/den) ekstra mil	0,1	0,3	58	3.705	0,09	(gå den) ekstra milen	32	0,02	(gå den) extra milen	1	0,004	
throw in the towel	(kaste/smide) håndklædet i ringen	3,3	2,9	991	70.068	1,75	kaste inn håndkleet	5.950	2,80	kasta in handduken	386	1,59	
(put your) foot down	(sætte) foden ned	0,2	0,5	115	7.753	0,19	(sette) foten ned	6.980	3,28	(sätta) ner foten	911	3,75	
(not) rocket science	(ikke) raketvidenskab	0,6	0,6	285	10.845	0,27	(ikke) raketvitenskap	0	0	(ingen) raketvetenskap	1	0,004	
	(ikke) rocket science	0,1	0,0	27	1.050	0,03	(ikke) rocket science	23	0,01	(ingen) rocket science	10	0,04	
when it comes to	når det kommer til *	2,9	2,6	8.256	410.231	10,26	når det kommer til	18.678	8,78	når det kommer till *	3.388	13,94	
on a daily basis	på daglig basis	0,5	2,1	409	25.377	0,63	på daglig basis	743	0,35	på daglig basis	87	0,35	
Højest hyppighed		1,57	2,39		Dansk: 5	Snit 1,64		Norsk: 3	Snit 1,25		Svensk: 3	Snit 1,87	

Tabel 8: Forekomsthypigheder af ækvivalente engelskbaserede udtryk i Skandinavien

Vi ser her blandt andet at den gennemsnitlige forekomsthypighed af de femten undersøgte anglicismer i de tre sprog ligger mellem 1 og 2 ppm – altså tyve gange lavere end frekvenserne for de fire danske anglicismer illustreret i Figur 1. Interessant er det at se hvor ens sprogbrugen i de tre lande er *når det kommer til* anglicismer – med netop dette udtryk som det mest populære af de femten, både i Danmark, Norge og Sverige. Også de sjældneste anglicismer er stort set lige fåtallige i alle tre lande; fx befinder *fra scratch* sig i et smalt frekvensbånd mellem 0,15 og 0,3 ppm. Tilsvarende scorer også de gamle oversættelseslån af 'throw in the towel' nogenlunde lige højt; her ligger cifrene mellem 1,6 og 3,3 ppm.

Modsat den udbredte antagelse om at dansk er mere engelskpræget end svensk og især norsk, antyder denne lille undersøgelse at de tre skandinaviske sprog følges nydeligt ad, og at den meget efterlyste nabosprogsforståelse vil fremmes når man bruger de samme anglicismer.

Kilder

Asmussen, Jørg (2021): *CoREST 2021 – Sproget i autentisk tekst*, med *TiDK 2011-2020*.

Dansk Sprog- og Litteraturselskab. <https://korpus.dsl.dk/corest/index.html>.

Aviskorpus: <https://clarino.uib.no/korpuskel/corpus/concordance>.

Den Danske Ordbog (DDO): <https://ordnet.dk/ddo>.

GLAD (Global Anglicism Database) Network: <http://gladnetwork.org>.

GLAD Database (fra 2023): <https://lex-it.inl.nl/lexit2/?db=glad&lang=en>.

Gottlieb, Henrik (2019): "Anglicismer: kriterier, kategorier og kilder – om det danske bidrag til GLAD, den globale database over anglicismer". I: Margrethe Heidemann Andersen & Pia Jarvad (red.) *Yes, det er coolt. Moderne Importord i Dansk*. Bogense: Dansk Sprognævn. 249-269.

- Gottlieb, Henrik (2020): *Echoes of English. Anglicisms in minor speech communities – with special focus on Danish and Afrikaans*. Doktordisputats. Berlin: Peter Lang Edition.
- Gottlieb, Henrik (2021): “Anglicisms: Criteria, categories & corpora – Aims and means in the compilation of the Danish GLAD contribution”. I: Ramón Martí Solano & Pablo Ruano San Segundo (red.) *Anglicisms and Corpus Linguistics. Corpus-Aided Research into the Influence of English on European Languages*. Berlin: Peter Lang Verlag. 71-95.
- Gottlieb, Henrik (2023): “Anglicismer i skandinavisk usus og leksikografi: bindeled eller snubletråde?”. *LexicoNordica* 30.
- Gottlieb, Henrik; Gisle Andersen, Ulrich Busse, Elżbieta Mańczak-Wohlfeld, Elizabeth Peterson & Virginia Pulcini (2018): “Introducing and developing GLAD – The Global Anglicism Database Network”. *The ESSE Messenger* 27(2), winter 2018: 4-19. <http://essenglish.org/messenger/wp-content/uploads/sites/2/2018/12/27-2-W2018.pdf>.
- Hartling, Anna Sofie (2021): “Kend din leksikograf”. *LEDA-Nyt* #72: 26-29.
- Heidemann Andersen, Margrethe (2020): ”Engelske lån i dansk. Nice to have eller need to have?. *NyS (Nydanske Sprogstudier)* 58: 9-37.
- Imamura, Keisuke (2018): ”The lexical influence of English on Japanese language”. *Global Studies* 2(3): 101-116.
- Infomedia*: <https://infomedia.dk/dansk-mediearkiv>.
- Irwin, Mark (2011): *Loanwords in Japanese*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- Jespersen, Otto (1902): “Engelsk og Nordisk: Afhandling om Låneord”. *Nordisk Tidskrift för Vetenskap, Konst och Industri* 2: 500-514.
- KORP (Språkbanken)*: <https://spraakbanken.gu.se/korp>.
- Mediestream* (Det Kongelige Biblioteks mediesamlinger): <https://www2.statsbiblioteket.dk/mediestream>.
- Nye ord i dansk 1955 til i dag*. Dansk Sprognævn: <https://dsn.dk/noid>.
- ODS (Ordbog over det Danske Sprog)*: <https://ordnet.dk/ods>.
- Retskrivningsordbogen*. Dansk Sprognævn: <https://dsn.dk/ordboeger/retskrivningsordbogen>
- Sørensen, Knud (1997): *A Dictionary of Anglicisms in Danish*. Historisk-filosofiske skrifter 18. København: The Royal Danish Academy of Sciences and Letters. www.royalacademy.dk/Publications/High/766_S%C3%B8rensen,%20Knud.pdf.
- Winge, Vibeke (2000): *Pebersvend og poltergeist. Tysk indflydelse på dansk*. København: Gyldendal.

Henrik Gottlieb, lektor emeritus, ph.d. & dr.phil.
 Københavns Universitet
 Fagansvarlig ved lex.dk (Oversættelse; Sprogkontakt)
gottlieb@hum.ku.dk

Kend din leksikograf! –

Som LEDA-nyt-leksikograf har vi i dette nummer valgt Lars Trap-Jensen, der ikke kun er kendt som ordbogsredaktør ved Den Danske Ordbog, men også for sit bestyrelsesarbejde i LEDA, NFL og EURALEX.

Hvornår og hvordan kom du til at arbejde med faget?

I 1994 og ved skæbnens gunstige lune. Efter jeg blev færdig med min uddannelse, arbejdede jeg et par år som dansk lektor i Schweiz. Men det var umuligt for min kone at få arbejdstilladelse, så efter et år som Hausfrau i Basel mente hun det var tid for os at vende hjem til Danmark. Og dér faldt det sig så heldigt at Det Danske Sprog- og Litteraturselskab netop på det tidspunkt søgte redaktører til arbejdet med Den Danske Ordbog, der påbegyndte redigeringen i de år. Jeg søgte og var heldig at få en af de ledige stillinger – og er blevet hængende lige siden.

Hvad kan du lide ved leksikografi?

Kombinationen af formidling og forskningsforankring passer godt til mit temperament. Det er en kilde til stor glæde at se ens arbejde nå bredt ud og være til nytte for mange mennesker hver eneste dag. Jeg sætter også pris på den stramme form som en ordbogsartikel følger. At udforme en præcis definition der indeholder lige netop den nødvendige information, hverken for meget eller for lidt, er en krævende opgave og noget der aldrig bliver rutine. Når det en sjælden gang lykkes at ramme fuldstændig i plet og yderligere have held med at finde de helt rigtige sprogbrugseksempler til at underbygge forklaringen med, kan jeg blive helt høj – jeg forestiller mig at det er den samme fornemmelse digtere får når de skriver det perfekte haiku.

Hvad bryder du dig ikke om ved feltet?

Det der i en negativ udlægning kan kaldes for “systemtvang”, altså når den sproglige beskrivelse lider under at blive presset ind i en for rigid skabelon. Et eksempel kan være to ord der gives som hinandens synonyme. Her vil nogle insistere på at fordi de er synonyme, må de også have enslydende definitioner. Det kan bestemt være på sin plads i nogle tilfælde, men hvis det gøres til et krav, kan resultatet ende med at blive ringere. Vigtigere er det at artiklen fungerer i sig selv.

I det lidt større perspektiv er jeg skuffet over at området prioriteres så lavt som det gør. En national, frit tilgængelig betydningsordbog burde være en selvfølgelig og prioriteret opgave i et samfund som det danske. Sproglig dokumentation er i høj grad en kulturpolitisk opgave, og i sammenligning med andre kulturopgaver er en ordbogsredaktion oven i købet billig. Vi har fx 8 professionelle symfoniorkestre i Danmark (og tak for dem!) og mere end 200 offentligt støttede teatre (tak for dem også!), men i de sidste mange år er Den Danske Ordbog blevet spist af med i omegnen af 1,5 mio. kr. i offentlig støtte – aldrig for mere end 1-2 eller højst 3 år ad gangen og hver gang med hiv og sving når årets finanslovsaftale skal falde på plads. Det synes jeg er sølle. Når man samtidig betænker hvor mange mennesker der

benytter ordbogen – DDO besøges hver dag af mere end 125.000 brugere – burde det være oplagt for en kulturminister at have det som en mærkesag. Alligevel er det ikke sket endnu.

Har du nogen leksikografiske kæpheste?

Der er selvfølgelig ting jeg går mere op i end andet, men deciderede kæpheste prøver jeg at holde i stram tøjle. Leksikografisk arbejde foregår næsten altid i tæt samarbejde med andre, og her når man længere ved at være åben og lyttende frem for straks at sadle kæphesten. Det gælder både i det daglige samarbejde med de nærmeste kolleger, overfor fagkolleger i almindelighed og når det gælder reaktioner fra ordbogens brugere. Den faglige udveksling bliver først frugtbar hvis man på én gang har solidt forankrede faglige holdninger og evnen til at lytte og lade sig bevæge. Udfordringen er selvfølgelig når ens egen holdning og argumentation har mere for sig end kollegernes :-)

Hvad er du mest stolt af at have lavet?

Jeg er stolt over at have været en del af holdet bag Den Danske Ordbog, først som redaktør ved det trykte værk og siden for at have stået i spidsen for overgangen fra trykt til elektronisk ordbog. På indholdssiden har jeg eksempelvis redigeret de fleste af ordbogens artikler om grammatiske ord: pronominer, præpositioner, konjunktioner m.v. – små, undselige ord, men også nogle af sprogets almindeligste ord, ofte med adskillige betydninger. Det var ikke altid lige nemt, og hvis det i nogle tilfælde er lykkedes, gør det mig både glad og stolt.

Hvad er din største bommert?

En klassiker på redaktionen stammer fra ordbogens første år, hvor vi havde fordelt ordstoffet mellem redaktørerne efter fagområder. Et af mine områder var meteorologien, og i den forbindelse redigerede jeg ordene “front”, “koldfront” og “varmfront”. For sent gik det op for mig at “front” allerede var skrevet – af den kollega der havde ansvaret for de militære ord. Siden har jeg faktisk et par gange mere oplevet at have redigeret ord som allerede var skrevet, ved et enkelt tilfælde endda af mig selv.

Fortæl en god leksikografisk anekdote

Som ordbogsredaktør har jeg gennem mange år medvirket som sprogekspert i DR's sprogprogrammer under skiftende titler (Ud med Sproget, Sproglaboratoriet og Klog på Sprog), og navnlig én episode bliver jeg jævnlig mindet om, nemlig en udsendelse der behandlede sproget mellem generationerne. Maise Njor og hendes datter Asta-Maja var i studiet i anledning af en bog de havde udgivet sammen, og midt i snakken om dette ellers seriøse emne spørger datteren om jeg ikke kunne tænke mig at tage på date med hendes mor, for hun var på udkig efter en kæreste, og jeg måtte da lige være noget for hende. Her skal man huske at det er en direkte udsendelse, så det var om at finde en grimasse der kunne passe – eller snarere en replik, for det er jo radio. Jeg tror nu nok det lykkedes mig at få sagt at jeg var lykkelig gift, så det blev ved forslaget.

Beskriv en typisk leksikografisk arbejdsdag/arbejdsproces for dig

Den begynder ved 8-tiden, og hvis det er mig der har vagten, kan den begynde med at jeg tweeter Dagens ord fra DDO. Det kunne også gå ud på at kigge i den fælles postkasse og orientere mig i hvad der er indkommet af post fra ordbogens brugere. Nogle indeholder blot en kommentar, typisk ros eller brok, andre er mere spidsfindige og kræver et svar. De svar der kan have bredere interesse, publicerer vi i rubrikken Sprogligt, og hver uge promoverer vi et af svarene på DDO's forside, og det er også en opgave der går på skift. Når disse småopgaver er fra hånden, går jeg i gang med det egentlige redigeringsarbejde, og her er der tre hovedopgaver som fylder for tiden: Der skal skrives nye artikler, ældre artikler skal revideres, og kollegernes artikler skal gennemlæses. Efter at vi i mange år har været mest optaget af at føje nye opslagsord til ordbogen, bruger vi nu en stigende andel af arbejdstiden på at revidere den eksisterende artikelbestand. Det kan næste ikke være anderledes når de ældste artikler blev skrevet for 30 år siden. Sproget udvikler sig som bekendt, og det konfronteres vi med jævnligt når vi læser de artikler der blev skrevet for årtier siden. DDO begyndte som en samtidsordbog der beskrev sproget i en ganske kort årrække, men det diakrone aspekt trænger sig mere og mere på og kræver vores opmærksomhed. Det har også ført til at vi for tiden gennemgår og ajourfører samtlige ordbogens redaktionsregler og integrerer de mange beslutninger der i årenes løb er truffet, for at ordbogen kan fungere både som digitalt værk og efterhånden også som diakron ordbog.

Hvilket opslagsværk kan du ikke undvære?

Jeg kan ikke nævne kun ét, for DDO bringer mange forskellige oplysninger. Vi kan ikke bringe en opslagsform uden at tjekke Retskrivningsordbogens tilsvarende form. Når vi bringer udtaleoplysninger, er vi nødt til at se hvad der står i Den Store Danske Udtaleordbog og på udtaleordbog.dk. Det samme gælder for etymologiske oplysninger, hvor vi sammenligner beskrivelserne i Gyldendals og Politikens etymologiske ordbøger, OED m.fl., og til betydningsbeskrivelsen sammenligner jeg som regel min egen formulering med hvad kollegerne er nået frem til på ordbogen.com, NAOB og svenska.se. Og i researchen inden da er lex.dk og Wikipedia uundværlige opslagsværker. Vi bruger opslagsværker hele tiden, og det er ikke muligt at fremhæve ét frem for andre.

Har du en leksikografisk våd drøm?

Når jeg hører at A.P. Møller-Mærsk har haft et overskud på over 200 mia. kr. efter skat sidste år, drømmer jeg om at de ville afsætte en beskedent del af deres årlige overskud til at støtte Den Danske Ordbog og andre vigtige leksikalske projekter. Jeg er ikke grådig, bare en enkelt procent eller endnu mindre vil skam blive værdsat – selv i drømme. Det arrangement ville ikke alene give arbejdsro og fred i sjælen hos de ansatte redaktører; det ville også betyde at vi kunne stille alle de frembragte data frit til rådighed som open source, til glæde for forskningen, sprogteknologien og alle andre interesserede. Alternativt kunne staten selv påtage sig opgaven ved at hæve beskatningen en smule fra de 3 promille A.P. Møller-Mærsk betalte til statskassen sidste år¹. Men det er måske alligevel for langt ude at forestille sig, selv når man drømmer.

¹https://mobilitywatch.dk/nyheder/fragt_logistik/article15019161.ece

Lars Trap-Jensen
Ordbogsredaktør
Den Danske Ordbog
ltj@dsl.dk

Kort nyt fra den leksikografiske verden

På denne plads bringer LEDA-Nyt korte nyheder fra den leksikografiske verden. Alle redaktioner og enkeltpersoner opfordres til at sende korte, telegramagtige nyheder ind til LEDA-Nyt. Omfanget er normalt ca. 200 ord. Nyhederne sendes til Asgerd Gudiksen, gudik@hum.ku.dk. Deadline for LEDA-Nyt 76 er 1. oktober 2023.

Den 17. Konference om Leksikografi i Norden

Så er der godt 2 måneder til den 17. leksikografikonference. Den foregår (jo) i Bergen den 24.–26. maj 2023 og indledes traditionen tro af en uformel sammenkomst aftenen før, altså den 23. maj kl. 18. Fristen for tilmelding til konferencen er **11. april**. Og også foredragsholdere skal melde sig!

<https://www.uib.no/ub/fagressurser/spesialsamlingene/150997/det-gamle-og-det-nye-i-ordb%C3%B8kene>.

Redaktionen

Kyiv blev årets ord 2022

I samarbejde med Klog på Sprog på DR P1 har Dansk Sprognævn kåret *Kyiv* til årets ord 2022 ved en liveudsendelse af programmet fredag den 16. december.

I år bestod juryen af Thomas Hestbæk Andersen (Sprognævnets direktør), Amalie Langballe (forfatter), Anne Kirstine Cramon (kommunikationsrådgiver, debattør og radiovært), Andrea Alberte Stengaard (assisterende redaktør ved Det Danske Sprog- og Litteraturselskab) og Adrian Hughes (vært på Klog på Sprog på P1). [Du kan høre hele udsendelsen på Klog på Sprogs hjemmeside.](#)

Ordet blev udvalgt på baggrund af flere end 300 kandidater som danskerne havde indsendt til Sprognævnet. Andre kandidater til årets ord var bl.a. *inflation*, *elskam* og *sparetid*. I sidste ende vandt *Kyiv* titlen som årets ord og skriver sig dermed ind ved siden af *coronapas* (2021), *samfundssind* (2020) og *klimatosse* (2019).

I slutningen af februar 2022 offentliggjorde Dansk Sprognævn efter mange forespørgsler en vejledning i transskription af ukrainsk. I denne vejledning anbefalede Dansk Sprognævn at transskribere den ukrainske hovedstad som *Kyiv* for bedre at afspejle den ukrainske stavemåde.

[Du kan læse hele Sprognævnets vejledning vedrørende ukrainske navne i danske tekster her på Dansk Sprognævns hjemmeside.](#)

Johanne Niclasen Jensen, Dansk Sprognævn

Nyordslisten 2022 og 105 nye opslagsord i *Retskrivningsordbogen*

I november blev den digitale udgave af Retskrivningsordbogen opdateret med 105 nye opslagsord, herunder, [autoimmun](#), [burrata](#), [helikopterperspektiv](#), [insekthotel](#), [offroad](#) og [ultraløb](#). Derudover er der blevet tilføjet definitioner og sammensætningseksempler til en række eksisterende opslagsord.

Samme måned offentliggjorde Dansk Sprognævn årets nyordsliste med 10 ord som er blevet brugt særligt hyppigt i løbet af 2022: *hybridkrig*, *russofobi*, *elskam*, *sort energi*, *sportswashing*, *coronaninja*, *akønnet*, *n-ordet*, *abekommer* og *digital underklasse*.

[Du kan finde Dansk Sprognævns nyordsliste samt en oversigt over alle nye opslagsord i ordbogen *Nye ord i dansk 1955 til i dag* på Sprognævnets hjemmeside.](#)

Johanne Niclasen Jensen, Dansk Sprognævn

SPROGENSE 2023 afholdes 15. og 16. september

For tredje år i træk afholdes den folkelige sprogfestival Sprogense i Bogense den 15. og 16. september 2023. Festivalen arrangeres af Dansk Sprognævn i samarbejde med Nordfyns Erhverv og Turisme. Til Sprogense er der foredrag om sprog og aktiviteter til alle aldre, og man kan bl.a. få lov til at besøge Dansk Sprognævn og høre om Sprognævnets arbejde i den nordfynske by.

Sprogense blev første gang afholdt i 2021. [Hold øje med Srogenses hjemmeside, og læs hvad festivalen kan byde på i 2023.](#)

Johanne Niclasen Jensen, Dansk Sprognævn

Nyt fra CTR (Center for Textile Research)

CTR har været på studietur i Cambodia. Man kan læse om turen her <https://www.traditionaltextilecraft.dk/cambodia> eller på Twitter på #CTRinCambodia.

Mathilde Sonne og Morten Grymer-Hansen, historikere tilknyttet CTR, har lagt tekstile meddelelser, især om fibre, fra terminologicalentralen i 1950'erne online, og de kan findes på www.traditionaltextilecraft.dk/glossary, hvor der også findes en podcast om tekstiltermernes historie.

Susanne Lervad, Center for Textile Research, Københavns Universitet

Den 21. Euralex

Den næste Euralex-konference finder først sted 8.12. oktober 2024. Den vil blive arrangeret af Institute of Croatian Language and Linguistics – mere får man ikke at vide endnu. Følg med på <https://euralex.org/conferences/>

Redaktionen

